

S Z E M L E

A LEGÚJABB SZÉCHENYI-IRODALOM

MAGÁTÓL ERTETŐDŐ, hogy a mult évi Széchenyi-jubileum alkalmából a Széchenyivel foglalkozó könyvek egész sorozata jelent meg. Széchenyi, míg a nemzet él, mindig foglalkoztatni fogja az elhívottakat és a hivatatlanokat is. Szemlénkben vizsgálat tárgyává tesszük a közelmúltban megjelent Széchenyi-irodalmat; nem állítjuk, hogy áttekintésünk teljesen hiánytalan, a jelentősebb műveket azonban minden bizonnyal elolvastuk. Ezeket a könyveket két csoportra oszthatjuk: az elsőben maga Széchenyi szólal meg, a másodikba pedig azok tartoznak, amelyeket őrlőla írtak.

SZÉCHÉNYI ÍRÁSAI KÖZÜL négy gyűjtemény válogatott.

Csery-Clauser Mihály: Széchenyi napjai – Gróf Széchenyi István élete és életműve időrendben – Rózsavölgyi és Társa kiadásában jelent meg. Ez a 190 lapos kis könyv a naplók legfontosabb önéletrajzi részleteit köti össze megfelelő, pontos adatokon nyugvó kiegészítésekkel. 1818-tól 1860-ig minden esztendőnek világos képét nyerjük, a megelőző, gyermekkori évek az ifjú- és férfikor naplóinak visszaemlékezéseiből elevenednek meg. Ez a munka jól használható bevezetés Széchenyi életének rejtelmes világába.

Az *Officina* kiadásában jelent meg a *Magyar szabadság* című munka, amely Bethlen Miklós önéletírása és II. Rákóczi Ferenc emlékezései és vallomásai mellett *Széchenyi István 1848-as naplójának* adja kitűnő magyar fordítását. Kétségtelen, hogy ez az esztendő Széchenyi életének egyik legjellemzőbb szakasza, s mivel a magyar történelemnek is egyik legdöntőbb fordulója, helyes volt a két másik magyarnak önéletírásával éppen ennek az esztendőnek naplóját kapcsolni össze. A történelem minden szakában veszélyeztetett egyetlen magyar szabadságnak milyen különböző módon és mégis egymással azonos féltése ez a három vallomás!

A *Széchenyi-zsebkönyvtár* sorozatának 2–3. számaként a Studiumnál jelent meg *Váradi József* bevezetésével és jegyzeteivel *Gróf Széchenyi István intelmei fiához, Bélához*. István király intelmei és Kölcsey Paraeinesis után valóban esedékes volt ennek a nevelői munkának a kiadása. A nagy nemzetnevelő nevelői gondolatait a mű nélkül nem tudjuk megismerni. Ez az értékes írás mindeztideig a döblingi irodalmi hagyatékban volt befalazva. Az 1925. évi első kiadás után ez a második kiadása Széchenyi Paraeinesisének.

A fentemlített három műnél jóval kisebb igényű és jelentőségű a *dr. Péter Ernő* összeállításában közrebocsátott *Széchenyi-igék* című füzet, amely Széchenyi emberi arcához, gazdaságpolitikájához, ébresztő munkájához és nemzetnevelő elgondolásaihoz textusgyűjteményként szerencsés kézzel válogatott Széchenyi gondolataiból. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy éppen Széchenyinél veszélyes a kiragadott idézetekkel élni. Dialektikus elméje igen gyakran ellentétek tükrében mutatta meg az igazság teljes képét.

KIEMELKEDIK a Széchenyiről szóló könyvek közül *Németh László Széchenyi* – Vázlat – című közel 200 lapos könyve, melyet a Bolyai Akadémia adott ki. Németh László vázlata Széchenyi emberi arcának vonásait foglalja össze és ábrázolja a legdöntőbb Széchenyi-problémák tükrében. Nem annyira a mű, mint inkább az ember érdekli s az emberről is inkább az idegek élete s a lélek legtitokzatosabb mozdulatai. Mak-kai Sándor a szobor elleni harcban jelölte ki az újabb Széchenyi-tanulmányok célját, Németh Lászlónál nagyobb szobor-robbantója még nem született a magyar irodalomnak. Olvasása közben néha az az érzésünk, hogy Hegedüs Lóránd Kossuth-könyve hatott rá legmélyebben s az abban szertefolyó gazdag életábrázolást sűríti és rendszerezi. Ugytűnteti fel Széchenyit, mint aki valójában egy romantikus írótól megtanult szerepet játszik. Tragédiáját a szerepe és egyénisége között egyre inkább mélyülő szakadék idézte elő. Akkor tudjuk a Németh László által fölvázolt Széchenyi-arcnak a hitelességét elismerni, ha ő egy másik műben meg tudja mutatni, hogy ebből a Széchenyiből miképpen következtek életének józanul értékes megnyilatkozásai és alkotásai. Ha Németh László ebből az emberből meg tudja vonni a Széchenyi hatásához és műveihez, valamint szolgálataihoz vezető szerves utat, valóban nagy lépéssel vitte előre a Széchenyi-rejtély megoldását. A mi ítéletünk szerint azok a vonások, amelyeket ő döntő módon állít képe előterébe, valóban megvoltak Széchenyiben, de nem ezek állottak egyénisége központjában, mert ezekből sem hatása, sem alkotásai nem magyarázhatók. Csodálkozunk, hogy ez a legeredetibb egyéni vonásokat felvázolni akaró Széchenyi-könyv annyira egyetlen szellemi irányzat: a romanticizmus sablonjába akarja Széchenyit minden áron belegyúrni.

NAGYOBB IGÉNYŰ, részletkérdésekben elmerülő *szakmunkát* hármat találunk.

Kornis Gyula: Széchenyi és a magyar költészet (Franklin Társulat kiadása, 276 lap) az örök Széchenyi képében fölvázolja a legfontosabb Széchenyi problémákat, majd elének állítja Széchenyit, a költőt, Széchenyinek a klasszicizmushoz és romantikához való viszonyát. Párhuzamot von Széchenyi és Vörösmarty között. Művének javarészt Széchenyi és Petőfi lelki rokonságának, közös Alföld-szeretetének, népi szemléletének ábrázolására szenteli, majd összehasonlítja kettőjük szabadságszeretetét és a forradalomhoz való viszonyát, végül a nemzet és emberiség tükrében méri fel mindkettőjüket. Műve utolsó része a költészet és politika viszonyának tárgyalása kapcsán az idealizmus és realizmus kapcsolatait ábrázolja és a politikai jóslat lélektanát adja. Míg Németh Lászlónál az ember Széchenyit a maga irracionális mélységeiben kapjuk, addig Kornis Széchenyi eszmevilágában tájékoztat, s Széchenyit kora vele rokon magyarjaihoz való viszonyában ábrázolja. Végre nemcsak a Széchenyi-Kossuth ellentétről, hanem a Berzsenyi, Kölcsey, Vörösmarty, Petőfi – Széchenyi lelki rokonságáról is olvashatunk. A legnagyobb magyar, ha valóban az, nem lehet egyben a legmagányosabb is, hiszen a magyar milliók legbensőbb azonosságát jelenti.

Éber Antal: Széchenyi gazdaságpolitikája (Franklin-kiadás, 275 lap) végre összefüggő képet ad Széchenyi gazdaságpolitikájáról. A munka fölvázolja Széchenyi korának közgazdasági viszonyait, az állami és társadalmi rendszer hatását a gazdasági viszonyok kialakulására s Széchenyi és kora arra irányuló törekvését, hogy a jobbágyság és ösiség megszűntetése, a hitel, közteherviselés, iparvédelem megszervezése által miképpen

akarta az ország ipari és kereskedelmi életét átalakítani. Nagy kár, hogy ez a komoly forrástanulmányon alapuló munka csupán közgazdaságpolitikai kérdéseket érint, nem tárja föl részletesen Széchenyi mezőgazdaságpolitikáját. A magyar közgazdaság akkor és ma is döntő módon kapcsolódik a magyar mezőgazdasághoz.

Eber Ernő: *A czeni földesúr* című közel százlapos munkája (Patriakiadás) viszont Széchenyit mint mezőgazdát mutatja be, élénk tárva, hogy miképpen vezette a maga birtokait s a saját földjén szerzett tapasztalatokat hogyan vetítette ki országos viszonylatokba, hogyan valósította meg a maga birtokain kicsiben mindazt, amit az egész országban meg akart teremteni.

A Széchenyi-jubileum arra serkentette *dr. Gesztelyi Nagy Lászlót*, hogy Széchenyivel foglalkozó közel harminc cikkét és tanulmányát *Széchenyi – születésének 150-ik évfordulója alkalmából* című kötetben foglalja össze. Ő volt az, aki 1940 november 21.-én a kultusztárca költségvetésének tárgyalásakor mondott beszédében arra hívta föl a kultuszminiszter figyelmét, hogy működjék közre az 1941. évi esztendő Széchenyi-jubileumi évvé tételében. Tanulmányainak javarésze Széchenyi agrárpolitikai működésével, a magyar Alfölddel való találkozásával és Széchenyi vallásos lelkületével foglalkozik. Az egymás mellé illesztett tanulmányok mutatják, hogy egy Széchenyiért rajongó magyar mezőgazdasági szakember ifjúkorától kezdve gondos tanulmányokon keresztül hogy jut el Széchenyi *mezőgazdasági jelentőségének* egyre mélyebb megítélésére.

Ez a négy szakmunka kiszélesíti a Széchenyi-problémakört és megmutatja azt, hogy a nagy embert nemcsak az teszi, ami szellemének zárt világában történik, hanem az a széles összefonódás is, amelyben korának s az örök magyarságnak más alakjaival s érdekeivel is kapcsolatba kerül.

A NÉPSZERŰSÍTŐ MUNKÁK közül messze kimagaslik *Czakó Elemér: Széchenyi, a legnagyobb és leghívebb magyar* című képekkel pazarul illusztrált albuma. Ezzel a művel a Székesfőváros akart Budapest legnagyobb fejlesztője és megálmodója emlékére valóban méltó jelt állítani. Nyugodtan elmondhatjuk, hogy az egész Széchenyi-irodalomnak ez a legszebb kiállítású könyve. A munka átvezet a Széchenyi-kérdés eddigi megoldásainak legelfogadottabb eredményein s különös részletességgel ábrázolja Széchenyi budapesti napjait és Budapestért végzett szolgálatait. A száz év előtti Budapest s akörül az egész ország eredeti hűségben rajzolódik elénk e könyv nyomán. Gazdag ráadás annak vázolása, amit ő mondott s amit róla mások mondtak. A magyar olvasók könyvespolcáról ez a könyv nem hiányozhatik.

Nagyjából ennek a könyvnek képanyagát adja egyszerűbb formában a Magyar Népművelők Társasága kiadásában megjelent kis könyv: *Szentiváni Gábor: Széchenyi fáklyavilága*. Külön értéke, hogy a mult évi Széchenyi-jubileum elindulását és döntő fázisait is megörökíti. Sok és érdekes illusztrációval valóban alkalmas arra, hogy a Széchenyit nem, vagy kevésbé ismerő magyarok lelki haszonnal forgathassák.

A Széchenyi munkaközösség adta ki *dr. Péter Ernő: A mi Széchenyink* című összefoglalását, amely közel 100 lapon Széchenyi küldetését, az örök Széchenyit, az alkotó magyart, Széchenyinek Kossuthoz, a nőkhöz és a katonasághoz való viszonyát ábrázolja, hogy végül a mi Széchenyink című záró versben megnyugodjék. Semmiben sem viszi előbbre a Széchenyi-kérdés megoldását, viszont népszerűsítő munkának unalmas és ösztönző gondolatokban szegény.

Az ifjúság számára két Széchenyi könyvet adtak ki. *Imre Sándor*, egyik legmélyebb Széchenyi-kutatónk, a magyar református középiskolások részére írt *Széchenyi – Születésének 150-ik évfordulójára* – c. félszáz lapos füzeté Széchenyit kiemeli a multból s hivatásának, tevékenységének ábrázolásával rámutat arra, hogy a mai ifjúság miként készülhet föl Széchenyi hatása alatt, hogy igazi vezetőréteggé, népünket fölemelő, tiszta lelkiismeretű, kiművelt emberfővé válhassék. Ez a kis munka kiegészítője és más vetületbe állítása a nemzetnevelő Széchenyiről írott korszakalkotó munkájának.

Éber Antal: Mire tanít Széchenyi? című testesebb könyve párbeszéd-szerű formában, Széchenyi naplójegyzeteit vagy idézeteit saját szavaival kiegészítve, Széchenyi kortársainak szájába adott mondásokkal tarkítva, akarja az ifjúsággal megismertetni Széchenyi egyéniségét és pedagógiai-lag felhasználható tanításait. A munkát a mai ifjúság számára mesterkéltnek és használhatatlannak tartjuk, a szerző minden jószándéka ellenére.

A SZÉCHENYI-JUBILEUM alkalmával megjelent könyveket tanulmányozva, két kérdést kell föltennünk. 1. Segítettek-e ezek a munkák abban, hogy Széchenyiről lényegesen újat ismerjünk meg, e könyvek nyomán világosabb-e előttünk Széchenyi eddig kialakult képe? 2. Milyen ösztönzést adtak a jubileumi év megnyilatkozásai a magyar jövőendő kialakítását illetően? A magyarra fordított és kiadott naplórészletek jelentik a legnagyobb nyereséget Széchenyi szélesebb körű megismerését illetően. Azt azonban joggal elvárhattuk volna, hogy a naplókából, vagy az eddig elrejtett hagyatékból a jubileum alkalmával több kerüljön a szélesebb magyar közvélemény elé.

Nem kaptunk olyan összefüggő Széchenyi-képet, amelyben maga a belső ember és külső szolgálata Széchenyihez méltó módon nyert volna egységes és elhíhető ábrázolást. Amíg a naplók hozzáférhetetlenek voltak, emberi gyökerei nélkül kaptuk Széchenyi eszméinek és alkotásainak hideg rajzát, a naplók s az eddig elzárt hagyatékok kiadása megindította a szobor elleni ádáz küzdelmet, bepillantást nyertünk Széchenyi lelkének rejtelmes világába, de élete értékének s alkotásai megszületésének, hatásának az újabban föltárt Széchenyi-irodalomhoz méltó rajzát még mindig nem kaptuk meg. A magyar szellem e jubileum után is adós egy modernül megírt, minden kérdésre kitekintő, a valóságnak megfelelő Széchenyi-szintézissel.

A mai magyar élet egyik tengelykérdése a gazdasági élet magyarrá, mozgalmassá és fokozottabban termővé tétele. A magyar földkérdés megoldásához Széchenyi jóval több ösztönzést ad annál, mint amennyit a jubileum alkalmával megjelent könyvekben találunk.

Különösen nélkülöznünk kellett ezekben a könyvekben, de az ezeken kívül kifejezésre jutott jubileumi megnyilatkozásokban is a mai magyar életnek azt a kendőzetlen arcát, amelyet minden igaz Széchenyi-kutatónak ismernie kell. Széchenyi szellemének felébredése nem az ő egykor elmondott vagy leírt gondolatainak elismétlését, hanem az ő valóságos helyzetet és megoldást együttlátó s a kettő közötti különbséget eltüntető látásmódjának magunkba idegzését követeli tőlünk.

Ha igazán Széchenyi szellemében jubiláltunk, akkor ma hamisítatlan képét kellene látnunk a mai magyar életnek, a mai magyar kérdések megoldásának s annak az útnak, amelyen keresztül a kérdések a megoldásig elvezethetők. Ma az a magyar szellemi élet végtelen hiánya, hogy míg a bajokat majdnem mindenki ismeri, a megoldásról vajmi kevés em-

bernek van képe s ezért a megoldásban tevőlegesen résztvenni óhajtó végtelen sok jószándék meddő marad, vagy elvetélődik.

Széchenyi szelleme nem akkor jelenik meg és akkor hat, amikor mi dátumhoz kötötten, tervszerűen akarunk jubilálni, hanem amikor mélyen megdöbbenünk a magyar válság ijesztő jelein s nem szavakkal, hanem zarándoki komolysággal indulunk nemzetünk áldozatos szolgálatára. Akkor állunk Széchenyi jegyében, amikor a *mai* hiány, a *mai* cél s a *mai* út benső összhangba jut bennünk s az egész magyar társadalomban.

A jubileum alkalmából nem állítottuk magunkat mérlegre, nem engedték, hogy Széchenyi minden bűnünkért megítéljen. Annyi erőt, megtisztulást, felelősséget hozott az elmúlt esztendő, amennyi bűnbánat és felelősség támadt bennünk tovatűnt napjai alatt.

LÁSZLÓ DEZSŐ